

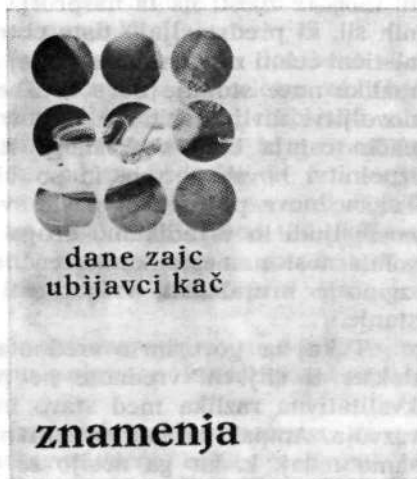
KRONIKA

KNJIŽEVNOST

DANE ZAJC, UBIJAVCI KAČ

Zajčeva tretja pesniška zbirka *Ubijavci kač** razkriva v grobem predvsem tole vizijo: na eni strani je esenca in tudi humanistična prvina, na drugi človek kot neesenca, kot k rečem usmerjena struktura. Kakor bo razčlenitev pokazala, je v resnici prej na vmesni stopnji, kar pomeni, da se odmika humanistični viziji svoje lege in se nagiba k izničnemu, neesencialnemu osebkku ali neosebku, da pa tudi na tej stopnji še ni, ampak se ji bolj približuje. Svojo prvotno lego v tej zbirki nadrobno dopolnjuje, obenem pa jo že zapušča. Zarisuje novo, veliko bolj degradirano, razosebljeno in v osnovi bolj postvarjeno, izničeno lego v svetu.

Esencialno, bolj humanistično obarvano motiviko utemeljuje z »večno lakoto«, z najstvom, in sicer z nekim usojenim gibanjem »na poti iskanja odgovorov«. Še govori o »izgubljenem kraljestvu« in »kralju«, še z nekako izpraznjeno slo beleži »kralja mrtvih« in njegovo moč nad živimi. Tudi sledov o pesniškem, morebiti celo človekovem poslanstvu je najti precej, a vse to je zadobilo (ali pa še zadobiva) bistveno drugačno obeležje. Delno se to da ubesediti z indiferentnostjo ali z golim priznavanjem sveta in apriorne človekove lege, ne pa več vloge v njem. Drugače povedano, odčaral se je kot iskavec, a odčaral je tudi vse drugo, kar ga je določevalo, tako da je končno raz-

krojil, denimo, tudi smrt. Ostal je brez nasprotnika, sovražnika, ki se je prej z njim bojeval in s tem bojem omogočal. Zdaj ni več borec, tudi ni več izzivavec nedosegljivega nasprotnika in tudi išče ga ne več. V tem je pomirjen; zdaj se sam sebi razkriva kot »votel nič«, ki je seveda osmukan sleherne volje, najstva, esence in ki tedaj ne more več pomenjati bogoiskateljstva. Za zdaj kaže, da se ni izničil za graditev kakšnega drugačnega jedra ali celo sveta, ampak zgolj za tako lego, saj se mu je v resnici vsak poskus preseganja »usojene« strukture razkril (ali pa se mu še razkriva) kot jalov.

Morda se je njegovo priznavanje sveta takšnega, kakršen je, in znavanje z vsem, bližanje k eksistenci na bistveno drugačen način začelo prav z dvomom o uporništvu. Ko je namreč spoznal, da je bil »trditev in zanikanje« samemu sebi in da je

* Znamenja 1, ureja Dušan Pirjevec, opremil Marko Pogačnik, založila pa so mariborska Obzorja.

»hlinil utrujenost«, in ko se je zavedel, da je »tujec... z besedo dvoma«, so se spodmaknili temelji smisla upora. Še več: uporništvu si je v »urah tavanja« sam skonstruiral. Morebiti se je zravnavanje začelo po spoznanju, da je »samemu sebi rabelj« in da ga zato »stvari sovražijo«, zlasti še zato, ker edino stvari imajo sebe, so brez hotenja po preseганju in so zatorej lahko v sebi in samo v sebi. Če se ni začel zavoljo teh dognanj zravnavati, se je prav gotovo vsaj po spoznanju nemoči, po spoznanju, da je izginil »na poti iskanja odgovorov«, da zmeraj »popotuje v krogu, da pride zmeraj v usojene kraje«. Začetni namen, začetni smisel se mu je ob vrnitvi popolnoma razkrojil. Ni več »drevesa preteklosti«, je le še sedanost, ampak ta sedanost je »pokrajina iz dima, v kateri te ni«, v kateri je mogoče le še beležiti in priznavati, ne pa presegati. Znašel se je v tisti enotnosti vsega, v kateri je sicer še žalost, v kateri je še najti sovraštvo, posmeh itn., v enotnosti, ki je ni moč deliti, denimo, na onstranstvo in tostranstvo, na graditeljstvo in razkranje. V tej enotnosti so predvsem le še zakoni gole eksistence ali počasnega razpadanja, zakaj niti smrti ni več, ampak »(...) samo počasno zgubljanje vsega (...)«. Res je, da je Zajčev človek »(...) vržen na nerodovitno prst kot seme neprizadetega sejavca«, da je lastnina »blaznega stvarnika«, a to je pravzaprav že vseeno, zakaj v resnici se giblje ali je v »neprostoru«, gre za dogajanje, ki da ni v tem času, temveč prej v nekakšni brezčasnosti. V domala vsaki pesmi je najti preteklost, namreč preteklo dogajanje, kot da bi se vse že zgodilo, kot da bi se vse stiske, vsa iskanja... nekako odtujila, razosebila. Zajčev človek je zavoljo tega skoraj povsem razosebljen, ni več lastnik sebe in hkrati, zadelj vsaj

precejšnje indiferentnosti, nikogar in ničesar. Poleg tega se mu vse zdi blokirano, a spet ni nikjer najti kake mogočnosti deblokacije, nikjer ni zabeležil, da je svet mogoče sprožiti, ga pognati v naravni tek. Narobe, naravni tek je prav zaostalost, nepremičnost, kar pomeni, da je mogoče kvečjemu obstoj, večkrat pa le razpad, razkroj. Svet ni naseljen, mesta so mrtva, »gora ne rabi ne tebe ne tvojega upanja«, skratka, nekdanji »kralj« je mrtev, ostaja še goli obstoj, tisti je, ki ga ni moč označiti in določiti z epiteti, ki ga ni mogoče preoblikovati, prestrukturirati z nobeno voljo, z nobenim še tako zanosnim hotenjem. Zajčev človek se »razliva v praznino«, tako je tudi z njegovim odnosom do smrti, ki je s svojo voljo ne more priklicati, zato je neuslišani ljubimec; ta in še nekaj drugih prvin se mu vedno izmuzne, dasi kdaj pa kdaj hoče prav nasprotno. Tako je z njegovim razmerjem do Jerihe, ki »(...) se bo porušila brez tvojega oznanjenja« in brez njegovega hotenja, tako rekoč brez njega. Vseeno je, ali še tako silno hrepeni po »ženi z nočjo v laseh«, ali mrtvim priznava popolnost, »ker so umrli«, docela umrli, njegova lega se ne more spremeniti. Njegova pot navzdol pelje vse do neesencialne antropologije, celo do snovnosti, skupka materije brez esence. Zdaj je mogoče zapisati, »saj hočeš samo ubiti celico za celico, / vse bilijone celic... v sebi«. Zajčeva vizija sveta, kakršno je upodobil v obravnavani zbirki, je izrazito zarisana z degradacijo, odpovedjo slehernemu vračanju, še prej pa poseganju v kolesje, ki ga je sililo v značilno obsedenost od nujnosti odisejade, poti, ki je zdaj z njo zravnan, dasi je ni prehodil do konca.

Omeniti velja tudi nekaj drugih prvin, nekaj značilnih sestavin, ki omenjeno za zdaj končno stopnjo nekoli-

kanj vendarle zanikajo, blažijo, ji dodajajo manj odčarane in izničene ter razvrednotene motive. Gre za tiste motive, ki je z njimi (in z odmislitvijo že omenjenih) moč skleniti, da Zajc pravzaprav ostaja tam, kjer v svojem pesništvu že dolgo je in kar so nekateri publicisti označili za stopnjo, s katere nikakor ne more, se torej vrti v krogu. Za takšno misel govori tudi ugotovitev, da gre v tej zbirki predvsem za umetniško bolj dodelano, do nadrobnosti dognana kreacijo že znanih motivov, stisk, vprašanj, ki jih je že prej skušal razrešiti ali pa jih je že. Priznati je treba, da je zlahka poiskati motive kralja, sovraštva, žalosti, višjega dogajanja ... Tudi ni težko zaznati ostankov zanosne volje, hotenja, iskanja odgovorov, pač tistih kategorij, ki bolj ali manj sodijo v humanistično območje. Najti je celo svojstven apriorni vitalizem in ugotovitve, da Zajčev človek mora sovražiti, mora imeti elegičen odnos do nekaterih stalnic, dasi tega ne »mara«, dasi so se mu vrednote, ki so prej sestavljale njegovo lego, razkrojile in dasi se je precej, čeprav ne docela z njimi zravnal. Iz prejšnjega uporništva si je nabral dovolj izkušenj za sedanjo »zvito potajenost« v svoj svet; naučil se je ogibati »pastem«, ki mu jih nastavlja že znani nasprotnik, biti obsojen na molk, biti »zvito pobožen«, »neskončno potrpežljiv«. To lahko pomeni, da vztraja pri prejšnji viziji sveta in da bo to najbrž nekoliko vendarle držalo. Morebiti je njegovo zanikovanje pesniškega ali celo človekovega poslanstva, mogočnosti le-tega zgolj zaresna, a vendarle igra; morda je za ugotavljanjem še vedno nekdanja, k uporništvu in h kritizmu naravnana ter nujna volja, le da je toliko preoblikovana, da je ni mogoče kar tako razkriti. Kaže, da je to delno res najprej v pomenu izhajanja iz prejšnje lege in nje po-

polnejše pesniške upodobitve in v pomenu prehajanja, presejanja prejšnje stopnje in bližanja k novi, novi v Zajčevi poeziji. Ponekod ravno te prvine izpričujejo premaknitev k novim; utemeljujejo in dokazujejo spreminjeno vizijo sveta in narobe. K tej domnevi vodijo tudi nekatere oblikovne, kompozicijske značilnosti, kar je najbolj očitno pri prehajanju začetnega preteklika v končni sedanjik in ponekod tudi v prihodnjik, pri pogostih nikalnih stavkih in seveda večidel pri več izpovednih jedrih. Zategadelj bo morebiti najbolj prav skleniti z uvodno ugotovitvijo, da namreč gre za prehajanje, da tedaj še ni mogoče govoriti o popolnem vztrajanju na prejšnji stopnji, ne o absolutni naseljenosti na novi.

Zajčeva pesniška beseda je nazorna, plastična in učinkovita. Obvlada jo do nadrobnosti in ohranja enotno. Tudi takrat, kadar poseže po pogovornih sintaktičnih sklopih in po pogovornem besedju, zna ravnati toliko samostojno in spretno, da ni neorganski ali celo nasproten siceršnjemu ubesedovanju. Ne gre mu za enkratno, jedrnato upodobitev motiva, ampak ga navadno stopnjuje z drugačnimi formulacijami, ki ponekod vendarle presegajo smotrnost. Večkrat zazveni nadrealistično, včasih tudi poseže po prezapletenih prišpodobah, nekatere ponavlja, a v glavnem izpričuje notranjo ritmiko, notranjo napetost, ki z racionalističnim nadihom zadobiva pretresljivo silnost in obenem izrazno izvornost, ubranost z izpovednim tkivom ter notranjo skladnost.

Ernest Kobolt

IZBRANO DELO IZIDORJA CANKARJA

Kakor vedno in povsod je čas tudi pri Izidorju Cankarju opravil svoje in dokaj natančno razmejil, kaj bo